

Izvirni znanstveni članek (1.01)
 Bogoslovni vestnik 74 (2014) 3, 479—493
 UDK: 27-725:27-726.6
 Besedilo prejeto: 12/2012; sprejeto: 5/2014

Brigita Perše

Prihodnja vloga duhovnikov in laikov v Cerkvi, kakor jo vidijo duhovniki: raziskava na temelju ankete *Cerkev v ljubljanski nadškofiji čez deset let*

Povzetek: V Cerkvi na Slovenskem čez dobro desetletje pričakujemo občutno zmanjšanje števila duhovnikov. Iz tistih dežel, kjer je pomanjkanje duhovnikov že sedaj veliko, pa prihajajo opozorila, da to vpliva na župnijsko pastoralno in na duhovnikovo delo. Ker torej v Cerkvi na Slovenskem postaja vedno bolj aktualno vprašanje, kako dalje s pastoralno, je ljubljanska nadškofija spomladi 2012 med duhovniki izvedla anketo *Cerkev v ljubljanski nadškofiji čez deset let skozi oči duhovnikov*, na podlagi katere je želela ugotoviti, kaj menijo duhovniki, kakšna bo Cerkev v prihodnosti, zlasti vloga duhovnika in laika v njej. Študija najprej predstavi rezultate ankete, v razpravi pa jih komentira na podlagi cerkvenih dokumentov in izkušenj iz nemškega govornega pastoralnega področja.

Gljučne besede: Cerkev, ljubljanska nadškofija, župnija, pastoralna, duhovniki, laiki, anketa

Abstract: **Future Role of Clergy and Laity in the Church as Seen by Priests: An Investigation on the Basis of the Survey *The Church in the Archdiocese of Ljubljana in Ten Years***

In the Church in Slovenia a substantial decrease in the number of priests is expected in the next ten years. From the countries already experiencing a great scarcity of priests warnings keep arriving that this fact strongly influences the parish pastoral care and the priestly activities. Since this has been becoming an increasingly topical issue in Slovenia, in 2012 the Archdiocese of Ljubljana carried out a survey entitled *The Church in the Archdiocese of Ljubljana in Ten Years through the Eyes of Priests*. On the basis thereof we wanted to find out the opinions of the priests as to what the Church will be like in future and especially on the role of the clergy and the laity in it. The study presents the results of the survey and then comments on them on the basis of Church documents and of the experience in German-speaking countries.

Key words: Church, Archdiocese of Ljubljana, parish, pastoral care, clergy, laity, survey

1. Uvod

V Sloveniji – podobno kakor povsod po Evropi – že desetletja beležimo strm upad tradicionalnih oblik verskega življenja, vezanega na ustanovo katoliške Cerkve. Beležimo tudi vse manjše zanimanje za duhovne poklice, kot posledica tega pa se dviguje povprečna starost duhovnikov in zmanjšuje njihovo število (Perše 2011b). Zlasti iz dežel, kjer je pomanjkanje duhovnikov največje, opozarjajo, da to vpliva na župnijsko pastoralno in na duhovnikovo delo.

Očitno postaja, da je konstantinsko obdobje Cerkve končano in da smo v obdobju prehoda iz enega modela Cerkve v drugega. Pastoralisti opozarjajo, da je župnija kot temeljna cerkvena institucija že vse od druge svetovne vojne dalje v krizi (Valenčič 2000, 34). Izumira predvsem tisti model, ki je deloval kakor trgovina. Kjer so za pultom stali duhovniki, ki so imeli na policah razstavljene zakramente in pastoralno-vzgojne usluge, se je ljudstvo gnetlo pred njimi in prosilo zdaj za to, zdaj za ono. Plačilno sredstvo je bilo moralno življenje, obiski nedeljskih svetih maš ...

A ne hodimo na slepo, kajti drugi vatikanski koncil (1962–1965) je pokazal smer. Novi ekzeziološki poudarek na soodgovornosti vseh kristjanov (Cerkev kot božje ljudstvo) zahteva spremembo obstoječe cerkvene strukture: verniki naj ne bi bili le pasivni naslovljenci pastoralnega dela (»poslušajoča« Cerkev), temveč njeni soodgovorni in aktivni soudeleženci. Tudi Plenarni zbor Cerkve na Slovenskem (1997–2002) se je zavzel za koncilsko župnijo: »Sodobna vizija župnije je župnija skupnosti občestev (*communitas communitatum*), ki združuje in povezuje vse pobeude v enoto.« (PZ, tč. 426)

Ker je v Sloveniji župnija v krizi (Perše 2009; Perše 2011b; Žajdela 2012) in čez dobro desetletje pričakujemo občutno zmanjšanje duhovnikov in ker postaja vedno bolj aktualno vprašanje, kako dalje, je Pastoralna služba Nadškofije Ljubljana spomladi 2012 med duhovniki izvedla anketo, s katero je želela ugotoviti, kaj ti menijo, kakšna bo Cerkev pri nas čez deset let, zlasti vloga duhovnika in laika v njej. Duhovniki po župnijah so namreč v najbolj neposrednem stiku z ljudmi na terenu, zaznavajo njihove življenjske težave in veselje in zato tudi laže povedo kolikor toliko realno oceno sedanjega pastoralnega stanja in nakažejo možnosti za prihodnost.

2. Raziskava

2.1 Namen in hipoteza

V raziskavi smo želeli zbrati ideje kar najširšega kroga duhovnikov za iskanje novih korakov, ki bi jih bilo dobro v prihodnje storiti na župnijah. V prvi vrsti pa smo želeli potrditi oziroma ovreči hipotezo, da bo v župnijskih skupnostih v prihodnje treba še bolj vključiti laike, to pa bo vplivalo tudi na poudarke duhovnikovega dela.

2.2 Poprejšnje priprave in metode

Da bi želeni namen uresničili, smo poprej oblikovali vprašalnik z naslovom Cerkev v ljubljanski nadškofiji čez deset let skozi oči duhovnikov. Da bi razmišljanje anketiranih izhajalo iz čimbolj realnega stanja, so bili anketiranci v prvem delu anketnega vprašalnika delno informirani o verskem in o pastoralnem stanju v ljubljanski nadškofiji. Vse odkar ljubljanska nadškofija zbira verske podatke po župnijah (t. j. od leta 1965 dalje), beleži namreč upad tradicionalnih oblik verske prakse (delež katoličanov med prebivalci, delež nedeljnikov med katoličani, število krstov, cerkvenih porok ipd.). V župnijskih skupnostih aktivno sodeluje 6,8 % katoličanov. V začetku leta 2012 je v nadškofiji poleg 270 škofijskih duhovnikov in 143 redovnih duhovnikov delovalo tudi 21 stalnih diakonov (na 16 župnijah) in 9 zaposlenih katehistinj (na 27 župnijah). Ob »neugodni« starostni strukturi duhovnikov (povprečno 58,4 leta) in ob obstoječem številu bogoslovcev (2,8 bogoslovca na letnik) pa lahko predvidevamo, da bo čez dobro desetletje v ljubljanski nadškofiji še več župnij ostalo brez župnika v posameznem kraju (leta 2012 je bilo v soupravi 31 župnij, t. j. 13,3 % vseh). Čez dobro desetletje bo po vsej verjetnosti v soupravi že dobra tretjina župnij v nadškofiji (Pastoralna služba Nadškofije Ljubljana 2012a; Perše 2011a; 2011b; 2007; Perše in Kvaternik 2004).

V drugem delu anketnega vprašalnika so bili anketiranci povabljeni k zapisu svojega pogleda, kako si predstavljajo situacijo v ljubljanski nadškofiji čez deset let, in to v okviru šestih vprašanj odprtega tipa.

1. vprašanje: Kako bo po vašem mnenju urejeno življenje duhovnikov čez deset let (predvsem človeški vidiki: materialne razmere, socialna urejenost življenja: živeti sam – bivanjske skupnosti, odnos družbe do duhovnikov ...)?
2. vprašanje: Kako bo po vašem mnenju čez deset let urejena pastoralna dejavnost po župnijah?
3. vprašanje: Kateri bodo po vašem mnenju glavni poudarki duhovnikovega dela čez deset let?
4. vprašanje: Kje sami pri sebi čutite največji minus, ki ga morate nadoknaditi za uspešno opravljanje poslanstva duhovnika čez deset let?
5. vprašanje: Kakšno mesto in vlogo bodo morali imeti laiki v Cerkvi pri nas čez deset let?
6. vprašanje: Kje pri laikih čutite največji minus, ki ga bodo morali nadoknaditi za uspešno opravljanje svojega poslanstva v Cerkvi čez deset let?

Na tajništvu Pastoralne službe smo prejeli 157 izpolnjenih vprašalnikov iz petnajstih dekanij (Pastoralna služba Nadškofije Ljubljana 2012b),¹ to pomeni, da dve dekaniji nista vrnila izpolnjenih vprašalnikov. Vprašalnik so namreč dobili v izpolnjevanje duhovniki, ki delujejo na teritoriju ljubljanske nadškofije, tako škofijski

¹ Ankete smo prejeli s strani petnajstih dekanij, in sicer: Cerknica (8), Domžale (8), Grosuplje (11), Kamnik (3), Kranj (14), Litija (5), Ljubljana – Center (16), Ljubljana – Moste (14), Ljubljana – Šentvid (13), Ljubljana – Vič/Rakovnik (8), Ribnica (12), Radovljica (22), Šenčur (10), Tržič (7), Zagorje (6).

kakor redovni,² približno mesec dni pred spomladansko dekanijsko pastoralno konferenco. Izpolnjeni anketni vprašalniki so namreč pomenili podlago za spomladansko dekanijsko pastoralno konferenco, na kateri so duhovniki po posameznih dekanijah predstavili in komentirali rezultate ankete iz svoje dekanije. Na pastoralni službi smo prejeli referate in zapisnike spomladanskih dekanijskih pastoralnih konferenc iz trinajstih dekanij in so nam bili v pomoč pri razumevanju in interpretaciji odgovorov anket (Pastoralna služba Nadškofije Ljubljana 2012c).

Ker so bila anketna vprašanja odprtega tipa, smo dobili vsebinsko zelo raznolike odgovore. V nadaljevanju smo jih zato pri vsakem tematskem sklopu najprej združili po vsebinah in jih navedli glede na to, kolikokrat so jih posamezniki zapisali, od najbolj do najmanj številnih. Dobljene rezultate smo komentirali v razpravi.

2.3 Rezultati: Predstavitev odgovorov po vsebinah in glede na njihovo zastopanost pri anketirancih

V tem delu smo na koncu vsakega direktno navedenega citata v oklepaju pripisali ime dekanije, iz katere smo prejeli anketo, referat oziroma zapisnik spomladanske dekanijske konference.

1. vprašanje: *Kako bo po vašem mnenju urejeno življenje duhovnikov čez deset let (predvsem človeški vidiki: materialne razmere, socialna urejenost življenja: živeti sam – bivanjske skupnosti, odnos družbe do duhovnikov ...)?*

Anketiranci so na to vprašanje odgovarjali dokaj pesimistično. Morda se razlog skriva v pripombi Franca Hočvarja, ki je pripravil referat za spomladansko konferenco v dekaniji Kamnik: »Namen tega referata je, kakor mislim, naš pogled v prihodnost Cerkve v našem narodu, ko bodo naše duhovniške vrste zdesetkane.« (Kamnik, referat) »Čeprav smo se vsi strinjali, da napovedi niso najbolj »rožnate«, pa nam to ne sme vzeti poguma.« (Grosuplje, zapisnik)

a) *Odnos družbe do duhovnikov čez deset let*

O tem, kakšen bo odnos družbe do duhovnika v prihodnosti, je svoje mnenje zapisalo 72 anketirancev. Polovica (51,4 %) jih meni, da bo ta odnos enak oziroma odvisen od duhovnikov samih; druga polovica (48,6 %) pa se boji, da bo slabši, kakor je danes.

Nihče od anketiranih torej ni zapisal, da bo v prihodnje odnos družbe do duhovnika boljši. Zato je nekdo od anketirancev predlagal: »Mislim, da bi bilo potrebno preko medijev ljudem predstaviti, koliko dela duhovniki opravimo prosto-voljno in zastonj, ter kako služimo ljudem.« (Ljubljana Moste, anketa)

² Starostna struktura anketirancev je reprezentativna za celotno starostno strukturo duhovnikov ljubljanske nadškofije: desetina (9,6 %) anketirancev je mlajših od 35 let, četrtnina (24,8 %) je stara od 35 do 50 let, dobra tretjina (36,9 %) od 50 do 65 let, 28,7 % pa je starejših od 65 let. Glede na stopnjo urbanizacije župnije na kateri delujejo anketiranci, pa je slika takšna: 42,6 % anketirancev deluje na podeželski župniji, 29,7 % v primestni, 27,7 % pa v mestni.

b) *Materialne razmere duhovnikov čez deset let*³

O tem, kakšne bodo materialne razmere duhovnika v prihodnosti, je svoje mnenje zapisalo 77 anketirancev. Polovica jih pričakuje, da bodo materialne razmere duhovnika slabše kakor danes, 44,2 % jih meni, da bodo enake kakor danes. Zgolj 5,2 % jih misli, da bodo materialne razmere v prihodnje boljše, kot razlog za to pa navajajo življenje v bivanjski skupnosti.

Nekateri so pri tem vprašanju opozorili tudi na potrebo po večji solidarnosti med duhovniki in po vzpostavitvi pravičnega sistema nagrajevanja. »Razlika med nami kleriki (je) v gmotnem pomenu 1 : 10 in več.« (Kranj, anketa) Drugi so zaskrbljeni nad finančnim stanjem oziroma sistemom plačevanja z mašnimi intencijami v prihodnje, saj počasi umirajo tisti, ki še čutijo s Cerkvijo, dajejo za maše in podpirajo duhovnike: »Manj vernikov, manj intencij, manj prihodkov – bolj skromno življenje.« (Ljubljana Moste, anketa) V tem smislu je »zastašujoča« pripravljenost duhovnikov: »Kaj pa duhovniki delavci v Franciji. Duhovnik je bil dopoldne zaposlen in popoldne delal na župniji. Tako bi rešili ekonomski problem.« (Ljubljana Šentvid, zapisnik)

c) *Živeti sam ali v bivanjski skupnosti čez deset let*

Na vprašanje, ali naj bi duhovniki v prihodnosti živeli sami ali v bivanjskih skupnostih, je odgovorilo 124 anketirancev. Njihova mnenja so dokaj enakomerno porazdeljena na tri dele:

- slaba tretjina (30,6 %) je proti prebivanju v bivanjskih skupnostih;
- tretjina (33,1 %) jih meni, da je dobro pustiti na izbiro oboje (prebivati sam ali prebivati v bivanjski skupnosti);
- dobra tretjina (36,3 %) je navdušena nad življenjem v bivanjskih skupnostih.

Pri odgovorih je zaslediti rahlo statistično značilno negativno povezavo med velikostjo župnije, na kateri deluje anketiranec, in njegovo navdušenostjo nad bivanjem v skupnosti (Spermanov korelacijski koeficient = $-0,205^*$); to pomeni: manjša ko je župnija, na kateri je anketirani duhovnik, večja je verjetnost, da se nagiba k skupnemu življenju duhovnikov v bivanjski skupnosti, in narobe. Iz tega lahko sklepamo, da so duhovniki za življenje v bivanjskih skupnostih v prvi vrsti navdušeni zaradi izboljšanja materialnega stanja.

Drugače pa je precej duhovnikov (tudi tisti, ki pozdravljajo bivanjske skupnosti) pripisalo, da niso vzgajani za bivanje v skupnosti in da bo več treba narediti v tej smeri: »Na to mora misliti ordinarij in njegovi sodelavci, da bodo semeniščnike vzgajali v duhu povezanosti in solidarnosti.« (Kranj, anketa) Seveda pa se ob morebitnem ustanavljanju bivanjskih skupnosti duhovnikov zastavlja vprašanje praznih župnišč!

³ Med odgovoroma anketirancev na vprašanji o odnosu družbe do duhovnika in o materialnih razmerah duhovnika čez deset let je statistično značilna pozitivna povezava (Spermanov korelacijski koeficient = $+0,565^{**}$), to pomeni: tisti anketiranci, ki pravijo, da bo odnos družbe do duhovnika v prihodnje slabši kakor danes, so bolj pogosto zapisali, da bodo tudi materialne razmere duhovnika v prihodnje slabše kakor danes, in narobe.

Nekaj anketirancev je pri tem vprašanju zapisalo tudi, kako si predstavljajo organizacijo življenja v bivanjskih skupnostih; pri tem je bila kot pozitivna predlagana tudi možnost specializacij za posamezne dejavnosti med duhovniki v bivanjskih skupnostih: »Ker bodo duhovniki živeli v skupnostih, si bodo med seboj porazdelili področja dela. Ne bo več en sam duhovnik odgovoren za eno župnijo, pač pa bo pri pastoralni v eni župniji sodelovalo več duhovnikov, ki bodo nekako specializirani za posamezne skupine vernikov: eden za otroke in mladino, drugi za odrasle, tretji za ostarele.« (Ljubljana Šentvid, anketa) »Marsikje redovniki že tako.« (Ljubljana Šentvid, zapisnik)

2. vprašanje: *Kako bo po vašem mnenju čez deset let urejena pastoralna dejavnost po župnijah?*

Župnijska pastoralna bo morala biti v prihodnje po mnenju anketirancev bolj usmerjena v vključevanje laičnih sodelavcev – zlasti prostovoljcev (48-krat) in v oblikovanje malih skupin oziroma občestev znotraj župnije (38-krat). Zaradi verjetnega pomanjkanja duhovnikov ne bo mogoče tudi brez reorganizacije župnij (21-krat). Preostali, manj pogosti odgovori o urejenosti župnijske pastoralne čez deset let so:

- več medžupnijskega sodelovanja, večja vloga dekanije (12-krat);
- enako kakor danes (12-krat);
- stalni diakon upravlja župnijo (7-krat);
- več timskega dela (5-krat);
- od teritorialne k personalni pastoralni (3-krat);
- verouk za starše – starši kot vzgojitelji otrok (3-krat);
- zmanjšati število svetih maš, nekatere zgradbe (pro)dati (1-krat) ...

Če se bo sedanji trend nadaljeval, bo »en župnik upravljal 3, 4, 5 župnij: glavna skrb bo priprava ljudi na prejem zakramentov«. (Radovljica, anketa) Glede morebitne tovrstne situacije so nekateri izrazili strah: »Žal se bojim duhovnikove preobremenjenosti.« (Ljubljana Šentvid, anketa) »Večina župnij bo že v soupravi, to pomeni bodo mogle delovati samo kot ›servis«. Izgubljal se bo ›živi« stik z duhovnikom in Cerkvijo.« (Ljubljana Moste, anketa) ...

3. vprašanje: *Kateri bodo po vašem mnenju glavni poudarki duhovnikovega dela čez deset let?*

Zaradi pretečega pomanjkanja duhovnikov je v okviru tega vprašanja kar 18 anketirancev zapisalo, naj duhovniki v prihodnje opravljajo tipično duhovniška opravila, pri tem pa se zastavlja vprašanje, kaj je tipično duhovniškega. Sodeč po odgovorih anketirancev:

- dušna pastoralna – duhovno vodstvo, dušnopastirski pogovor (75-krat);
- delitev zakramentov (64-krat);

- miza evharistije in božje besede – oznanjevanje, maševanje, evharistija (57-krat);
- vodenje in koordiniranje sodelavcev (34-krat).

Vse preostale dejavnosti so anketiranci omenili bistveno manjkrat, na primer katehezo odraslih oziroma delo z družinami (15-krat); upravljanje župnije – premoženja, objektov (12-krat); diakonijo (8-krat); verouk (5-krat) ...

4. vprašanje: *Kje sami pri sebi čutite največji minus, ki ga morate nadoknaditi za uspešno opravljanje poslanstva duhovnika čez deset let?*

Duhovniki anketiranci so izpostavili enakomerni minus na vseh štirih področjih svojega oblikovanja:

- duhovno področje – duhovnost, molitev, biti oziroma hoditi z njim, osebna vera, ukoreninjenost v Kristusu (45-krat);
- človeško (osebno) področje – stik oziroma pravilno komuniciranje z verniki, prijaznost, zaupanje laikom, urejeno, zgledno življenje, osamljenost (46-krat);
- umsko (intelektualno) in pastoralno področje – permanentno izobraževanje, vodenje in organiziranje župnije, oblikovanje in povezovanje sodelavcev, teološka izobrazba, izobrazba za novo evangelizacijo (46-krat);
- fiziološko področje – starost, bolezen (31-krat).

V okviru tega vprašanja je kar nekaj anketirancev »potarnalo«, da preveč časa posvečajo administraciji, popravilu cerkva, premajhna je jasnost dela, sami opravljajo preveč dela laikov, ujeti so v preživele strukture ... Marsikateri anketiranec izpostavlja potrebo po večji vodstveni in organizacijski usposobljenosti: »Zame je minus premalo sposobnosti za vodenje skupin, premalo sposobnosti za organizacijo.« (Radovljica, anketa) »Predvsem spretnost s področja vodenja ljudi in timskega načrtovanja, ter izvajanja projektov.« (Ljubljana Šentvid, anketa) »Usposabljanje za nov način vodenja župnije. Kje najti čas za vedno več dela na področju pastora-le.« (Kranj, anketa) »V veliki zamudi smo že pri oblikovanju duhovniške osebnosti, kar se tiče pastora-le stika z ljudmi. /.../ Kolikokrat odhajajo ljudje razočarani iz župnišča. /.../ Sestankov s starši veroučencev se bojimo, ker so slabo pripravljene. Pastoralni tečaj na temo pastora-le stika in komunikacije.« (Ljubljana Moste, anketa) »Sprememba naše države »bog i batina«, se pravi od »gospoda« k »pastirju« oziroma »služabniku« je tisto spreobrnjenje, ki nas čaka.« (Domžale, anketa)

Med prejetimi anketami je tudi nekaj izjav, ki so nekako proti duhu sodelovanja z laiki, a jih ni veliko: »Duhovnik bo »človek idej«, ki bo imel ob sebi ekipo laikov, ki bodo izvajalci.« (Tržič, anketa) »Težava je, da jim (laikom) ne poverim ali ne zaupam nalog, tako tudi ne poznam minusa, ki jih imajo.« (Ljubljana Vič/Rakovnik, anketa)

Kar nekaj anketirancev si želi več srečanj oziroma stika s cerkvenim vodstvom: »Škofje na žalost premalo poznajo življenja duhovnikov in njihovih župnij. Za vodstvo Cerkve je to prva naloga. /.../ Premalo povezanosti duhovnik in škof. Škofje so preveč oddaljeni.« (Cerknica, referat) »Na škofiji bi rabili nekoga, ki bi se ukvarjal izključno z duhovniki.« (Ljubljana Moste, anketa) Nekaj anketirancev ni moglo

mimo finančne afere mariborske nadškofije. Sodeč po njihovih odgovorih, je to vneslo neko nezaupanje duhovnikov do cerkvenega vodstva.

Eden od anketirancev je predlagal: »Duhovniki dejansko nismo pripravljeni na izzive prihodnosti. /.../ Potrebni smo spreobrnjenja. Vendar potrebni smo tudi razmisleka, v kaj vložiti naš trud. Potrebujemo pravo sinodo, se pravi zbor duhovnikov s svojim škofom. Tokrat brez laikov. Bolj bomo morali postati skupnost in manj ›one man show«. Spremeniti se mora vzgoja v semenišču.« (Domžale, anketa)

5. vprašanje: *Kakšno mesto in vlogo bodo morali imeti laiki v Cerkvi pri nas čez deset let?*

Anketiranci so mnenja, da bo vloga laikov v prihodnosti večja kakor danes. Nekateri so pripisali, da bi se morali že danes na to temeljiteje pripravljati. Kar nekaj jih je tudi pri tem vprašanju zapisalo, naj duhovnik opravlja resnično duhovniška opravila, laik pa laiška opravila. Po odgovorih anketirancev sodeč, bo mesto laikov še zlasti na področjih, kakor so:

- kateheza, zlasti verouk (34-krat);
- gospodarstvo (33-krat);
- vodenje skupin (28-krat);
- v družbi, v domačem okolju z gledno življenje (16-krat);
- pri bogoslužju – vodenje bogoslužja božje besede, ljudske pobožnosti (14-krat);
- administracija (5-krat) ...

Pri tem vprašanju je kar nekaj anketirancev izpostavilo vprašanje plačila laikom: »Ni problem zgolj v laikih, ko večkrat pravimo, da nimamo dovolj izšolanih laikov za delo v Cerkvi. Celoten sistem je problem, saj s hibami ne omogoča razvoja. Tudi če imam izšolanega laika, kako naj ga pošteno plačam? /.../ Potrebujemo torej vizijo ...« (Domžale, anketa) »Laiki bi že zdaj lahko prevzeli marsikaj, samo ne v takšnih razmerah. Tukaj se zastavlja vprašanje poštenega plačila, pristojnosti, načina dela.« (Domžale, anketa) »Laikov ne znamo porabiti. Diplomanti Teološke fakultete so za nas ›tujci«. Seveda pa je vprašanje, kdo in koliko jih bo plačeval. Laiki bodo dražji od duhovnikov.« (Ljubljana Moste, anketa) Morda je tudi zato eden od anketirancev izpostavil pomen upokojencev: »Laiki bodo lahko, ko bodo v pokoju, prevzeli marsikakšno delo v župniji.« (Kranj, anketa)

6. vprašanje: *Kje pri laikih čutite največji minus, ki ga bodo morali nadoknaditi za uspešno opravljanje svojega poslanstva v Cerkvi čez deset let?*

Kot glavne ovire za večje sodelovanje laikov na župniji so anketiranci navedli:

- neusposobljenost na pastoralno-teološkem področju – teološka izobrazba, razumevanje poslanstva Cerkve, strokovna podkovanost (60-krat);
- pomanjkanje čuta odgovornosti za župnijo oziroma Cerkev – zavest, da so Cerkev oziroma da je to njihovo poslanstvo (50-krat);

- nezainteresiranost in pasivnost – pomanjkanje zavzetosti, veselja, ponižnosti, vztrajnosti (46-krat);
- slaba duhovna formacija (38-krat);
- nezgledno krščansko življenje (7-krat);
- strah pred priznanjem vere v javnosti (4-krat) ...

Ob natančnejšem pregledu izpostavljenih minusov laikov se zastavlja vprašanje, koliko so ti minusi odsev izpostavljenih minusov duhovnikov, po katerih je spraševalo 4. vprašanje. K tovrstnemu razmišljanju nas nagibajo tudi posamezne izjave, na primer: »Naši farani so v marsičem preveč ›postreženi« – zato premalo samostojni.« (Šenčur, anketa) »Z laiki, ko jih imamo v župnijah, večinoma veliko sestankujemo ...; vprašanje – kako naj jih vzgojimo, da bodo laiki delali za občestvo župnije, da bodo sami začutili svojo vlogo v življenju župnije.« (Grosuplje, anketa) »Nezainteresiranost za karkoli, za kar si je potrebno vzeti nekaj časa in za to ne prejmeš plačila. /.../ Manjka jim (nam) idealizma in vere.« (Ljubljana Šentvid, anketa)

3. Razprava

Položaj, ki ga je nekoč zavzemal župnik poleg »pomembnežev« meščanske družbe (župan, učitelj, zdravnik) je s končanjem konstantinskega obdobja Cerkve izginil. Po naši raziskavi med duhovniki ljubljanske nadškofije polovica anketiranih duhovnikov meni, da bosta v prihodnje odnos družbe do duhovnika in njegovo materialno stanje še slabša od obstoječega. Nihče od anketirancev ni mnenja, da bo odnos družbe do duhovnika boljši. Takšen »nerožnat« položaj duhovnika v družbi zagotovo ni dobra »reklama« za nove duhovne poklice. V ljubljanski nadškofiji pričakujemo občutno zmanjšanje števila duhovnikov čez dobrih deset let – glede na trenutno povprečno starost duhovnikov in glede na število bogoslovcev. Zaradi pričakovanega pomanjkanja duhovnikov je precej anketirancev prepričanih, da bo treba cerkvene strukture prilagoditi (= zmanjšati) številu duhovnikov. Predlagali so vse možnosti, ki jih ob morebitnem pomanjkanju duhovnikov dopušča *Zakonik cerkvenega prava*:

- a. Praviloma velja, da ima župnik »župnijsko skrb samo za eno župnijo«, toda »zaradi pomanjkanja duhovnikov ali drugih okoliščin (je) mogoče istemu župniku zaupati skrb za več sosednjih župnij« (ZCP, kan. 526 § 1). Da pa ne bi bil preobremenjen, se sme poseči po možnosti sodelovanja diakonov in laikov.
- b. Pastoralna skrb za eno ali več župnij se lahko zaupa tudi »skupini duhovnikov«. Pri tem je vsekakor nujno, »da je eden izmed njih moderator pastoralnega dela, ki naj vodi skupno delo in zanj škofu odgovarja« (ZCP, kan. 517 § 1).
- c. Če v nekem kraju ni dovolj duhovnikov, ima krajevni škof možnost, »izročiti del izvrševanja pastoralne skrbi v župniji diakonu ali drugi osebi, ki ni duhovnik, ali skupini oseb«. Tudi tu pa je treba določiti duhovnika, »ki bo z oblastjo in pravica-mi župnika vodil pastoralno delo« (ZCP, kan. 517 § 2).

Dobra tretjina (36,3 %) anketiranih duhovnikov bi bila pripravljena živeti v bivanjskih skupnostih – verjetno predvsem zaradi izboljšanja obstoječega materialnega stanja –, a kar nekaj jih je pripisalo, da za skupno življenje v bivanjskih skupnostih niso oblikovani. Da je tovrstna pripomba vmesna, potrjuje negativna praksa z nemško govorečih pastoralnih področij, kjer so ponekod že v času drugega vatikanskega koncila poskušali uvajati življenje duhovnikov v bivanjskih skupnostih. To se večinoma ni uveljavilo, ker duhovniki za skupno bivanje niso bili formirani. (Obneslo se je le v posameznih primerih, ko so bile med duhovniki prijateljske vezi oziroma so skupaj živeli pripadniki kakega duhovnega gibanja.)

Nekaj anketirancev je pripisalo, kako si predstavljajo organizacijo življenja v bivanjskih skupnostih; pri tem so kot pozitivno izpostavili možnost specializacije duhovnikov za posamezna delovna področja. Praksa iz nemško govorečega pastoralnega prostora pa kaže, da ta specializacija potegne za seboj vprašanje harmonične celote duhovniške službe. V tem smislu je zastrašujoče tudi, kar predlaga eden od anketirancev: zgled duhovnikov delavcev v Franciji, in to duhovnikov, ki naj bi tako izboljšali svoj finančni položaj. S profesionalizacijo namreč duhovniški poklic kaj hitro postane le eden od številnih drugih poklicev, ko je duhovnik le za določen čas duhovnik ali pa deluje kot duhovnik v nekem drugem poklicu. Kongregacija za duhovnike opozarja: »Pastoralna ljubezen, posebej še danes, je v nevarnosti, da ji tako imenovani funkcionalizem odvzame njen smisel. Tudi pri nekaterih duhovnikih namreč lahko pogosto ugotovimo vpliv zmotne miselnosti, ki skuša službeno duhovništvo skrčiti na zgolj funkcionalno raven. »Narediti« duhovnika, da nam napravi nekatere posebne usluge in si s tem zagotovi nekaj dohodkov, to naj bi bil ves razlog za obstoj duhovništva. Takšno speljavanje pojma duhovniške službe in identitete na nižjo raven, je drzno in nevarnost, saj lahko življenje duhovnikov privede v praznino, ki jo potem često nadomestijo take oblike življenja, ki niso skladne z njihovo službo.« (Kongregacija za duhovščino 1994, 44)

Ker je duhovniška služba skozi stoletja prevzemala vrsto funkcij in s tem nalog, ki jih je v Novi zavezi opravljalo več oseb in ki pogosto nimajo nič opraviti z duhovniškim posvečenjem, je nekdanji predsednik nemške škofovske konference škof Robert Zollitich predlagal, da bi se duhovniki spet bolj osredotočili na naloge, kakršne jim gredo po posvečenju (Perše 2011b, 166). Na vprašanje, kateri bodo v prihodnosti glavni poudarki duhovnikovega dela v Sloveniji, je večina anketirancev odgovorila, da bodo to dušna pastoralna, delitev zakramentov in miza evharistije in božje besede. Dokaj veliko jih je navedlo tudi vodenje in koordiniranje sodelavcev. Vse druge dejavnosti so anketiranci precej manjkrat omenili, na primer katehezo odraslih, upravljanje premoženja, diakonijo, verouk ipd.

V posameznih izjavah anketirancev je zaradi napovedanega pomanjkanja duhovnikov v nadškofiji moč razbrati strah pred morebitno »zožitvijo« duhovniške službe, na primer strah, da se bo izgubljal stik z verniki, da bosta duhovnikova glavna skrb zgolj še maševanje in podeljevanje zakramentov ipd. Osemnajst anketirancev je pripisalo, naj duhovnik v prihodnje opravlja zgolj duhovniška dela, laik pa laiška. To vprašanje, kaj »more« laik in kaj »more« samo duhovnik oziroma čemu vsemu se more odpovedati nosilec službe in kaj bi lahko napravil tudi laik, je lahko tudi izredno

problematično (Greshake 2000). Problematični sta namreč obe skrajnosti – tako pretirana razširitev duhovniških dejavnosti kakor tudi njihovo pretirano zoženje. Če se namreč zaradi pomanjkanja duhovnikov prepustimo sklopu vprašanj, kaj »more« laik in kaj »more« samo duhovnik, lahko duhovniško službo »razceframo« kakor vrtnico, s katere trgamo list za listom, da bi dosegli njeno resnično bistvo, dokler ne bi na koncu ostala samo še kaka dva lista, na primer oblast nad obhajanjem evharistije in zakramentalna odveza. Toda to, kar ostane od vrtnice, ki smo ji potrgali cvetne liste, ni več podobno vrtnici in prav tako tisto, kar ostane od službe, ni več služba, temveč njena spačena podoba. Tudi Kristusove osebe, njegovega poslanstva in njegovega odrešenjskega dela ni mogoče preprosto razdeliti na posamezne sestavine in moči. To je harmonična celota. Nosilec službe, ki deluje »namesto Kristusa«, ima troedino nalogo: preroško (oznanjevalno), liturgično (bogoslužno) in služabniško (diakonijsko). Vse tri sestavine sodijo nedeljivo k cerkveni službi in trgajo duhovniško podobo tisti, ki jo zožijo. V zvezi s tem je vmesno opozoriti na najnovejše rezultate avstrijske ankete (Zulehner 2010), znotraj katere so župnikom zastavili dve različni vprašanji: kaj si kot župniki želijo delati čez deset let in kaj menijo, da bodo dejansko morali delati. Pri tem so imeli možnost izbire med petimi odgovori (dušna pastora la blizu človeku, vodenje zakramentalnih obredov, reprezentacija Kristusa, oblikovanje sodelavcev, vodenje velikega pastoralnega prostora). Ta študija je pokazala, da si župniki v Avstriji, kjer je pomanjkanje duhovnikov bistveno večje kakor pri nas, želijo predvsem dušnopastoralno delo z ljudmi, le nekoliko manj druge tri za njim navedene dejavnosti, nikakor pa si ne želijo biti managerji velikih pastoralnih prostorov, a se bo po njihovem mnenju zaradi pomanjkanja duhovnikov povečala zahteva zgolj po tem (34–38). Duhovniki so nad tovrstnim »zoženjem« duhovniške dejavnosti razočarani, saj čutijo, da iz dušnih pastirjev postajajo vedno bolj managerji, iz duhovnikov »neduhovniki«. Vrh tega pa doživljajo, da lahko laiki brez posvečenja in celibata opravljajo bolj zanimivo delo kakor oni, ker je bliže ljudem. Mnogi duhovniki se na ta položaj odzivajo frustrirano. Študije kažejo obstoj nevarnosti, da se tovrstno razočaranje v prihodnosti obrne v sekundarni obrambni klerikalizem (Zulehner in Hennerperger 2001, 88–100). Zlasti pri mlajših duhovnikih in pri duhovniških kandidatih namreč zaznavajo v primerjavi s starejšimi duhovniki večjo skepso do modernosti, občutno manjše podpiranje koncilskih reform, manjši posluš za soudeležbo laikov ipd. Zato v prihodnosti obstoji nevarnost, da bodo duhovniki župnijo vodili dokaj avtoritarno-klerikalno (Zulehner 2010, 115–20) oziroma da se bo Cerkev po enem delu svojih predstavnikov ponovno zaprla svetu. Pred obema skrajnima držama duhovnikov v odnosu do laikov sviri tudi Kongregacija za duhovščino: »Prva skušnjava je, da opravljamo svojo službo oblastniško, gospodovalno nad božjim ljudstvom (Lk 22,24–27; 1 Pt 5,1–4); druga pa je v tem, da z nepravilnim razumevanjem pojma »skupnosti« onemogočimo osebno upodobitev po Kristusu Glavi in Pastirju.« (Kongregacija za duhovščino 1994, 16)

Rezultati naše ankete kažejo, da duhovniki pri sebi opažajo enakomeren minus na vseh štirih področjih oblikovanja: na duhovnem, na intelektualnem, na človeškem in na fiziološkem področju. Kar nekaj anketirancev je pripisalo, da sedaj preveč časa posvečajo delu, ki ni bistveno duhovniško (administracija, popravilo cer-

kva ...),⁴ zato se najpogosteje zgodi, da zanemarijo duhovno področje. Da je prav molitev »tista duhovnikova naloga, ki se verjetno najbolj zanemarja, in je prva, ki se opusti«, opozarja kardinal Basil Hume (2000, 50). Tudi Kongregacija za duhovščino svari, češ da »župniki in drugi duhovniki, ki so v službi različnih občestev, gotovo niso obvarovani pastoralnih težav, duševne in telesne utrujenosti zaradi preobremenjenosti z delom ... Ne manjka tudi notranjih nevarnosti, kot so birokratizem, funkcionalizem, demokraticizem, bolj menedžersko kot pastoralno načrtovanje. V nekaterih okoliščinah je, žal, duhovnik pod pritiskom množice odvečnih struktur, ki ga tako obremenjujejo, da doživlja negativne posledice tako na psihofizičnem kot na duhovnem področju, to pa je v škodo njegovemu služenju.« (Kongregacija za duhovščino 2002, 29)

V naši raziskavi je nekaj anketirancev izrazilo potrebo po večkratnem srečanju s škofom; nekatere izjave so formulirane celo tako, da bi iz njih lahko sklepali na obstoj neke vrste disonanco med njimi in cerkvenim vodstvom. Tega pa z našo anketo nismo raziskovali. Ker so duhovniki »še posebej dolžni skazovati spoštovanje in pokorščino papežu in vsak svojemu ordinariju« (ZCP, kan. 273), bi bilo dobro tovrstnim izjavam, tudi če jih je malo, vendarle nameniti pozornost. Že omenjena raziskava v Avstriji je pokazala, da je med župniki in cerkvenim vodstvom grozeč prepad. Več kakor polovica (52 %) anketiranih avstrijskih župnikov je namreč pri trdila, da pri pomembnih vprašanih sodijo drugače kakor cerkveno vodstvo, kar tri četrtine (74 %) pa jih je mnenja, da pri pomembnih vprašanih verniki mislijo drugače kakor cerkveno vodstvo (Zulehner 2010, 48–9).

Razveseljivo je, kako so vsi anketirani duhovniki ljubljanske nadškofije prepričani, da bo morala biti vloga laikov na župniji v prihodnosti večja, kakor je danes. Kot temeljna laiška področja dejavnosti v prihodnosti so anketirani duhovniki navedli predvsem verouk (33-krat), gospodarstvo (33-krat), vodenje skupin (28-krat), zgledno življenje v družbi in v domačem okolju (16-krat), bogoslužje (14-krat) ipd. Če pogledamo seznam temeljnih laiških področij, opazimo, da med njimi ni diakonije kot ene od treh temeljnih pastoralnih dejavnosti Cerkve. To preseneča, še zlasti ker je bila kar osemkrat omenjena med glavnimi poudarki prihodnjega duhovnikovega dela. Glede na to, da so župnijski laiški sodelavci v ljubljanski nadškofiji, ki jih je 38 252, tudi drugače neenakomerno razporejeni po treh temeljnih pastoralnih dejavnostih v škodo diakonije, saj so bogoslužni, oznanjevalni in diakonijski sodelavci v razmerju 58,5 % : 35,7 % : 5,8 % (Perše 2010; Perše 2011b), bi veljalo razmisliti, kako v župniji dati področju diakonije večji poudarek – morda tudi znotraj že obstoječih skupin. Na zapostavljenost diakonije po župnijah kot ene od treh temeljnih pastoralnih dejavnosti Cerkve opozarjajo tudi v drugih državah, kot glavni vzrok pa izpostavljajo (pre)majhno število duhovnikov, zato pa sta v Cerkvi v ospredju vprašanje liturgične oskrbe in z njo povezano vprašanje preurejanja župnijskih struktur (Haslinger 2009, 178; Pock 2006, 454; 460).

⁴ Na podoben problem je pokazala že raziskava, ki so jo izvedli v koprski škofiji v okviru Škofijskega zbora: »Duhovniki so najbolj obremenjeni z opravili, ki niso poklicna. Največ časa in moči jim vzamejo opravila pri cerkvenih stavbah /.../, kateheza otrok, razdrobljeno delo zaradi majhnih župnij. Zavedajo se, da bi jih prav na teh področjih laiki najlaže nadomestili.« (*Pastoralne smernice* 1996, 213)

K vprašanju »Kakšno mesto in vlogo bodo morali imeti laiki v Cerkvii pri nas čez deset let?« je dodal župnik dr. Blaž Jezeršek, ki je pripravil referat spomladanske konference na podlagi izpolnjenih anketnih vprašalnikov v dekaniji Ljubljana Šentvid, tehtno pripombo, češ da pri tem vprašanju daje poseben čar beseda »moralii«, »kar daje slutiti, da bomo v spremembo mesta laika v Cerkvii prisiljeni, in ne da to mesto laikom pripada že samo po sebi« (Ljubljana Šentvid, referat). Če natančneje pogledamo seznam temeljnih laiških področij, ki so ga sestavili anketirani duhovniki, opazimo, da so na njem v prvi vrsti poleg kateheze (zlasti verouka) navedene prav dejavnosti, ki pomenijo debirokratizacijo njihovega (duhovniškega) obstoječega dela, kakor so gospodarstvo, vodenje skupin, administracija ipd.⁵ To nenazadnje ne bi bilo nič nenavadnega, ampak v skladu z že omenjenim priporočilom škofa Roberta Zollitcha, češ da bi se duhovniki spet morali bolj osredotočiti na naloge, ki jim grede po posvečenju. Toda ker so anketiranci navedli med temeljnimi laiškiimi dejavnostmi pretežno dejavnosti, ki bi pomenile predvsem njihovo (duhovnikovo) razbremenitev obstoječega dela, lahko sklepamo, da anketirani duhovniki na laike vendarle gledajo še vedno preveč v luči »mašilcev lukenj«, ker sami vsega tega ne zmorejo. Vloga laikov v Cerkvii ni zgolj pomoč duhovnikom: laiki imajo v moči splošnega duhovništva svoje lastno poslanstvo za delovanje v svetu in v Cerkvii, to jim hierarhična Cerkev tudi priznava (Janez Pavel II. 1989, tč. 23; Kongregacija za duhovščino 1998, tč. 74; PZ, tč. 395). Nekaj anketirancev je pri tem izpostavilo vprašanje v zvezi z (ne)plačilom laikom in z (ne)izkoriščenostjo potenciala diplomantov Teološke fakultete.

Kot glavne minuse laikov so anketirani duhovniki izpostavili predvsem problem nemotiviranosti in neoblikovanosti laikov, a za to je vendarle soodgovoren tudi duhovnik. Laikom bi moral omogočiti, da bi opravljali svoje posebno in nenadomestljivo poslanstvo (Hume 2000, 79; Kongregacija za duhovščino 2012, tč. 122). V anketi navedeni minusi laikov nas lahko nagnejo k razmišljanju, koliko so te pomanjkljivosti posledica duhovnikovih minusov, in narobe: če velja pregovor, da imajo verniki takšnega duhovnika, kakor si ga zaslužijo. Cerkev se dobro zaveda, da je njena prenova v smeri drugega vatikanskega koncila precej odvisna od duhovnikov: »Potrebno (bo) misliti na oblikovanje duhovnikov, ki bodo sposobni dojeti in voditi župnijo, kakršno narekujejo potrebe sodobne evangelizacije.« (PZ, tč. 426) Drugi vatikanski koncil je tridentinsko razumevanje duhovniške službe obogatil – poleg odgovornosti za podeljevanje zakramentov in evharistije naj bi duhovniki dali večjo vrednost oznanjevanju (D, tč. 4). Z novo vlogo laikov v božjem ljudstvu (C, tč. 31–2; LA, tč. 2) in kot posledica tega z odkritjem župnije kot skupnosti pa je postala pomembna naloga duhovnikov tudi podpiranje karizem. Kar petina anketirancev je med glavnimi poudarki prihodnjega duhovnikovega dela navedla vodenje in koordiniranje sodelavcev, a na tem področju precej anketiranih duhovnikov opaža svoj minus, ki bi ga bilo dobro nadoknaditi čimprej. Očitno je razvoj sodobne družbe, v kateri se uveljavljajo demokratične strukture, prispeval

⁵ Izjema je tistih šestnajst anketirancev, ki so zapisali, da je vloga laikov zgledno življenje v družbi in v domačem okolju, po tem pa anketno vprašanje pravzaprav ni spraševalo. Spraševalo je namreč zgolj po njihovi vlogi znotraj Cerkve in ne zunaj nje.

k temu, da vodenje neke ustanove (managerstvo) dobiva vedno pomembnejšo vlogo. Tako tudi vloga duhovnika kot voditelja postaja vse bolj kompleksna in zahtevna. Cerkevni dokumenti resda poudarjajo, da je duhovnik voditelj božjega ljudstva oziroma župnijskega občestva (Kongregacija za duhovščino 2002), toda previdnost na tem področju v prihodnje vsekakor ne bo odveč, še zlasti če imamo pred seboj razvoj duhovniške službe v nemško govorečem pastoralnem področju v neželeno smer, v smer duhovnika managerja.⁶ Morda bi bilo dobro kdaj nazorno predstaviti, v čem je razlika med vodenjem v Cerkvi in med vodenjem v kaki svetni organizaciji.

Pred Cerkvijo na Slovenskem je torej izziv nove evangelizacije, ko bodo župnijske skupnosti zaživele v malih občestvih. Prihaja čas prebujenih karizem laikov, ko bo dalo duhovništvo večji poudarek oznanjevanju in duhovnemu vodenju.

---

⁶ Na nemško govorečih pastoralnih področjih so že takoj po koncilu želeli vzpostaviti koncilsko podobo župnije s pastoralno-teološkim poudarkom na skupnosti, s tem pa so se duhovniške naloge obogatile z nalogami organizacijske narave, kakor so dobro vodenje, pospeševanje prostovoljstva, reševanje konfliktnih situacij ipd. Vodenje in sodelovanje sta postali tako pomembna programa dodatnega izobraževanja duhovnikov (Zulehner in Hennersperger 2001, 93–94), da je že leta 1985 takratni profesor (sedanji kardinal in dunajski nadškof) Christoph Schönborn opozarjal, da se od duhovnikov zahteva preveč kompetenc s področja komunikacije na račun zakramentalnega. »Zgleda, da smo danes spet v neke vrsti donatistični krizi: pri duhovnikih je osebna kvaliteta pomembnejša od zakramentalne kvalifikacije, subjektivne sposobnosti od objektivne zakramentalne usposobljenosti.« (Zulehner in Hennersperger 2001, 76) Tovrstna specializacija duhovnikov je postala posebno »nevarna«, ker je v nemško govorečem pastoralnem prostoru kmalu nastopilo obdobje velikega pomanjkanja duhovnikov in je bilo zato treba reorganizirati pastoralne prostore, s tem pa se je težišče duhovniških aktivnosti od osebe preusmerilo na organizacijo, pogosto na več župnijskih skupnosti. Duhovnik je postal šef (coach) velikega števila sodelavcev (zaposlenih ali prostovoljcev), iz dušnega pastirja je postal manager velikega pastoralnega območja (koordinacija, delo s sveti, spremljanje zaposlenih), obenem pa je izgubil nalogo dušnega pastirja pri malih ljudeh (Zulehner in Hennersperger 2001, 97; Zulehner 2001, 35).

Reference

- Greshake, Gisbert.** 2000. *Priester sein in dieser Zeit. Theologie – Pastoral Praxis – Spiritualität.* Dunaj: Herder.
- Haslinger, Herbert.** 2009. *Diakonie: Grundlagen für die soziale Arbeit der Kirche.* Paderborn: Ferdinand Schöningh.
- Hume, Basil.** 2000. *Luč v Gospodu. Razmišljanja o duhovništvu.* Maribor: Marijina kongregacija slovenskih duhovnikov in bogoslovcev.
- Janez Pavel II.** 1989. *Posinodalna apostolska spodbuda o krščanskih laikih.* Cerkevni dokumenti 41. Ljubljana: Slovenske rimskokatoliške škofije.
- Koncilski odloki: Konstitucije, odloki, izjave, poslanice 2. vatikanskega vesoljnega cerkvenega zbora (1962–1965).** 1995. Ljubljana: Družina.
- Kongregacija za duhovščino.** 1994. *Direktorij za službo in življenje duhovnikov.* Cerkevni dokumenti 56. Ljubljana: Družina.
- . 1998. *Navodilo o sodelovanju laikov pri službi duhovnikov.* Cerkevni dokumenti 74. Ljubljana: Družina.
- . 2002. *Duhovnik, pastir in voditelj župnijskega občestva.* Cerkevni dokumenti 99. Ljubljana: Družina.
- . 2012. *Duhovnik, služabnik božjega usmiljenja.* Cerkevni dokumenti 135. Ljubljana: Družina.
- Pastoralna služba Nadškofije Ljubljana.** 2012a. Stanje klera v ljubljanski nadškofiji. *Sporočila slovenskih škofij* 29, št. 2:39–40.
- . 2012b. 157 izpolnjenih anketnih vprašalnikov Cerkev v ljubljanski nadškofiji čez deset let skozi oči duhovnikov. Arhiv Pastoralne službe Nadškofije Ljubljana.
- . 2012c. 13 zapisnikov in 13 referatov dekanjskih pomladanskih pastoralnih konferenc 2012. Arhiv Pastoralne službe Nadškofije Ljubljana.
- Pastoralne smernice.** 1996. Koper: Škofija Koper.
- Perše, Brigita, in Peter Kvaternik.** 2004. Duhovniki in redovnice v Cerкви na Slovenskem. V: *Dekanijski pastoralni dan 2004: Duhovništvo in redovništvo; Gradivo za dekanjske pastoralne svete*, 78–101. Ljubljana: Družina.
- . 2007. Duhovniki ljubljanske nadškofije. *Naša pastoralna* 30, št. 28:17–18.
- . 2009. Slovenska katoliška župnija na prehodu iz drugega v tretje tisočletje. Doktorska disertacija. Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani.
- . 2010. Pastoralna shizma v pokoncilski katoliški župniji na Slovenskem. *Bogoslovni vestnik* 70:251–64.
- . 2011a. »Še-sindrom« v katoliški Cerкви na Slovenskem zahteva novo evangelizacijo, zlasti v mestih. *Bogoslovni vestnik* 71:235–50.
- . 2011b. *Prihodnost župnije: študija na primeru župnij ljubljanske nadškofije.* Ljubljana: Teološka fakulteta.
- Pock, Johann.** 2006. *Gemeinden zwischen Idealisierung und Planungszwang: biblische Gemeindeftheologien in ihrer Bedeutung für gegenwärtige Gemeindeentwicklungen; eine kritische Analyse von Pastoralplänen und Leitlinien der Diözesen Deutschlands und Österreichs.* Dunaj: Lit.
- Štuhec, Ivan, Julka Nežič, Peter Kvaternik in Lojze Cviki, ur.** 2002. *Izberi življenje: sklepni dokument Plenarnega zbora Cerkve na Slovenskem.* Ljubljana: Družina.
- Valencič, Rafko.** 2000. *Posebna pastoralna teologija.* Ljubljana: Skriptarna Teološke fakultete.
- Zakonik cerkvenega prava.** 1999. 2. izd. Ljubljana: Družina.
- Zulehner, Paul Michael, in Anna Hengersperger.** 2001. *»Sie gehen und werden nicht matt« Jes 40,31: Priester in heutiger kultur.* Ostfildern: Schwabenverlag.
- . 2001. *Priester im Modernisierungsstress: Forschungsbericht der Studie Priester 2000.* Ostfildern: Schwabenverlag.
- . 2010. *Wie geht's, Herr Pfarrer?: Ergebnis einer Kreuzundquer; Umfrage: Priester wollen Reformen.* Dunaj: Styria.
- Žajdela, Ivo.** 2012. Cerkev še ni izčrpala vseh možnosti: Pogovor z dr. Brigito Perše iz Pastoralne službe Nadškofija Ljubljana o prihodnosti župnije. *Družina*, 29. 1. <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/clanek/61-5-NasPogovor-1> (pridobljeno 30. 8. 2014).